

“Збираюсь потрохи в Одесу...”

Леся Українка неодноразово бувала в Одесі.

Вперше вона приїхала в наше місто 17-річною дівчиною в липні 1888 року, прийнявши запрошення друга родини Косачів, Михайла Комарова, який ще раніше отримав від Петра Антоновича Косача уклінне прохання прийняти якось його дочку Лесю, бо лікування в Києві їй не допомагає, а лікарі радять одеські грязі.

Дослідники життя та творчості великої Українки вважають, що в нашомулюбому місті вона бувала не менше двадцяти разів.

Леся Українка. Одеса, 1888 рік

Леся вперше ступила на перон одеського вокзалу в супроводі свого батька, а стрічали їх Михайло Комаров та його донька Маргарита.

Однолітки, Лариса Косач та Маргарита Комарова здружилися ще на початку 1880-х років у Києві. Й так міцно, як це буває тільки в підлітковому віці.

Юна поетеса Леся любила німецьку поезію і пізніше багато з неї перекладала, тому називала свою подругу Гретхен (за аналогією з "Фаустом").

Часті візити Лесі Українки в Одесу ще більш зміцнили цю дружбу.

Леся Українка і Маргарита Комарова. 1889 р.

Михайло Комаров, аби порадувати гостей (Лесю та її маму, яка приїхала до Одеси, щоб супроводжувати доньку додому в Київ) та гирилицю своїх дітей влаштував для всіх подорож на пароплаві «Тургенєв» до Акермана.

Восени, пригадуючи ту прогулянку, особливо зворотній шлях, Леся писала братові Михайлу з Колодяжного до Києва:

«Поїхали ми собі назад в Одесу. Ну та й море ж було у той день! Певне, вже так задля нас вигладилося та причепурилося: синє-синє, з білими гребнями, з рожевими одблисками, з темно-зеленими тінями, золотими іскрами при заході сонця. Я все стояла з того боку парохода, де не видно берега, не хотілося мені його бачити, хотіла я бачить море в цілім просторі його, у всій красі його, а земля заважала б сьому»...

Коли хлюпотіли за вікном волинські осінні дощі, дівчина пригадувала метушливий південний порт, залишки муру турецької фортеці на бульварі Олександрівського парку, прозору воду Ланжерона, що омивала її босі ноги, та гамірний Лиман.

Вона складала віршований цикл «Подорож до моря». Для неї то було щасливе літо. Жаль, що щастя рідко повторюється.

Одеське узбережжя. Знімок 2. пол. XIX ст.

Одеське узбережжя. Аркадія. Знімок 2. пол. XIX ст.

У червні дівчина знову прибула до портового міста з матір'ю, але та довго не затрималася, довірила Лесю друзям і повернулася до менших дітей.

Здається, Михайло Федорович добре все облаштував. Перемовився з власником сусіднього будинку на Поштовій та дачі на Хаджибейському лимані неогоціантом Д.Діалегмено, згодив ту дачу для Лесі. Але дівчина, тільки вселившись, була вражена великою кількістю павуків, тому назвала її «вілла Пауччіні».

Невдовзі писала матері:

«...Ванни ті ж самі, температури тієї ж самої, ходить на їх коли завгодно, хоч рано, хоч пізно, все одно, бо завжди натовп великий і завжди приходиться довго ждати, коли не прийди, — я вже в різні часи пробувала».

І спека дошкуляла. От не повелося, і все. Леся писала домашнім:

«...Я сміючись читала ваші скарги на спеку... Кажуть, що моряки, повернувшись з Африки і навіть з екватора, говорили, що там не так жарко, як тут, в Одесі. Тропіки переїхали на лиман!.. Всюди панують матроські костюми, віяла, зонтики, содова вода і морозене. Прикащики в магазинах стоять із пальмовими віяльцями. Я купила за 10 к. «спасення душі», себто віяльце. Кажуть, у неділю перебувало в городецьких купальнях шість тисяч чоловік. Я зі своїми ваннами в 29 градусів пропадаю».

У військово-статистичному огляді (1849) так писали: "Води цього лиману вважаються цілющими від ревматизму, а тому на ньому влаштовано багато купалень, відомих в цьому краї, якими щорічно користується значна кількість хворих, які приїжджають навіть з віддалених місць"

У жовтні її знову привезли до Одеси для спеціальних масажів.

Помістили до закладу лікаря-ортопеда Вальтуха, якому допомагала масажистка Гіпперт. Ці німці застосували дивну методу – витягування кісток.

Згодом хвора дівчина в листі до брата жалілася:

«Сюди, в Одесу, я приїхала на лихо, бо не тільки масаж не поміг, але, здається, пропало й те, що я загоювала собі Лиманом, Косівщиною, пов'язками і всім лихом і бідюю... Після тижня масажної курації нога моя розстроюдилась так, що й ступить було годі. Тоді я покинула його. Першу ніч я провела тоді, як тінь у Дантовому пеклі, – з плачем і скрежетом зубовним. На другу ніч затялася, не плакала і цілу ніч писала в ліжку, почала невеличку поему, і, здається, по їй не видно, як мені приходилось тісно при писанні».

І далі:

«Через два дні приїхала Маргарита і забрала мене до себе. За се я їй дуже вдячна...»

Після невдалого лікування Леся відходила тілом і душею у знайомій кімнаті Маргарити і Люби Комарових у будинку на Поштовій, 27.

1889

Це фото також часу перебування Лесі Українки в Одесі, де вона тоді лікувалася.

Хоч юна поетеса спочатку і відчувала деяке полішення, але лікування все-таки бажаного ефекту не дало. У листі до брата Михайла вона писала з цього приводу: «Після тижня масажної курації нога моя розтроюдилась так, що їй ступити було тоді. Тоді я покинула його (масаж.— А. К.). Першу ніч я провела тоді, як тіль в Дантовому пеклі,— з плачем і скрежетом зубовним. На другу ніч затялась, не плакала і цілу ніч писала в ліжку, почала невеличку поему і, здається, по їй не видно, як мені приходилось тісно при писанні».

Поема, про яку згадує поетеса,— це, мабуть, «Місячна легенда», під першим розділом-вступом до якої в автографі стоїть дата: 1889 р.

*Леся Українка.
Фото 1889 р. Одеса. (Фрагмент).*

Одеса. 1889 рік

Цілий рік Леся не з'являлася в Одесі.

Зате влітку 1891 року приїздила аж тричі. Коли їхала з Волині до Євпаторії; коли, захворівши на легку форму тифу, втікала з Криму до бессарабського села Шабо; коли поверталася з Шабо до Колодяжного.

У Шабо її провідували «Гретхен» та її мати Любов Болеславівна.

Фото центру села Шабо (початок 20 ст.)

У село Шабо (нині – Білгород-Дністровський район Одеської області) Леся Українка приїхала разом з матір'ю 7 серпня 1891 г. Вони приїхали з Євпаторії.

В цей період Леся знаходилася у онуки засновника Швейцарської колонії в Шабо, Луї Вінсена Тардана – Єлізавети Тардан.

З Шабо до матері, Олени Пчілки, вона писала про те, що у неї побував Микола Лисенко з родиною відомого бібліографа з Одеси Михайла Комарова.

У подарунок М. Лисенко привіз цитру - старовинний музичний інструмент, який має плоский дерев'яний корпус неправильної форми, поверх якого натягнуто від 30 до 45 струн.

Луї-Венсан Тардан - педагог, ботанік, експерт виноградарства, засновник швейцарської колонії Шабо в Бессарабії.

В листі до свого дядька Михайла Драгоманова Леся писала:

*«Тепер я не над морем, а над лиманом Дністровським... Їм виноград і неначе
виздоровляюсь. Жити тут нічого, тільки дуже скучно...».*

Саме тут, в Шабо, був написаний її збірник віршів «Подорож до моря».

Тут Леся Українка переклала фрагмент біблейської Книги пророка Єзекіїля і відіслала його М. П. Драгоманову з письмом від 03.09.1891 року.

На думку дослідників творчості великої поетеси, найбільше привернув увагу і сподобався їй вірш «И оживете, и помещу вас на земле вашей».

8 вересня 1891 року Леся Українка виїхала з Шабо в Одесу.

Улітку 1893 року Леся знову дісталася Одеси, хоча на тиждень запізнилася на весілля Маргарити Комарової та асистента кафедри мінералогії Новоросійського університету Михайла Сидоренка.

В будинку Трандофилова на вулиці Гулевій (нині Льва Толстого) й оселились молодята і саме там вони й приймали Лесю, відвівши для неї найбільшу кімнату.

17 серпня Леся сама пише дядькові Михайлу Драгоманову до Софії, що вона в Одесі:

«...Я тут не скучаю, бо я тут у свого “молодого старого друга” все одно, як у рідної сестри живу».

Леся приїздила передусім до Маргарити: де була Гретхен, там була й вона.

*Леся Українка. На звороті світлина є дарчий напис, зроблений рукою Лесі Українки:
«Квіти Маргаритці від сестри Лесі 18 6/ІУ 90 р. Колодяжне». (фото зроблене раніше)*

Ми всі пам'ятаємо не лише влучне слово української поетеси, письменниці та перекладачки Лесі Українки, а й її неймовірну харизму, яка проявлялася у характері та стилі.

Пропонуємо пригадати як одягалася наша Леся.

Носила вона як традиційне європейське вбрання, так і український народний одяг, який найчастіше одягали на свята, на зустрічі чи в театри, щоб виразити свою любов до Батьківщини.

Леся Українка не лише зналася на моді, але й була двигуном феміністичних трендів. Поетеса формувала нову культуру ставлення до жінки, і мода у певному сенсі допомагала їй у цьому.

Як і багато інших жінок її покоління, найбільше любила носити сорочку і спідницю замість сукні. Ці елементи гардероба були символічними, оскільки жінки почали претендувати на новий статус у суспільстві і їм потрібно було бути активними й мобільними не тільки духовно, але й фізично.

Леся Українка з Аріадною Драгомановою. 1895 рік

Леся Українка завжди популяризувала українське.

Таку жагу до всього традиційного їй привила ще у дитинстві мама, Олена Пчілка. Леся цікавилася узорами і збирала їх. Будучи у Криму Леся зберігала орнамент за орнаментом.

Поетеса добре зналася на народному вбранні, зокрема волинському. Родина Косачів дуже любила фотографуватися, вбравшись у традиційні українські костюми.

Леся Українка, як і її мама та сестри, вміла вишивати й інколи шила одяг самостійно. Та у більшості випадків дівчата у її сім'ї шили одяг на замовлення або купували у Європі, де вже були перші крамниці (хоча це було дуже дорого у ті часи). Вони бачили, як одягаються у Парижі, знали про всі модні віяння і намагалися відповідати моді.

На фотографіях Лесі України у дорослому віці бачимо її в елегантних капелюшках, шаликах і бантах — усе, як вимагала мода того часу.

Оксана Старицька (ліворуч) та Лариса Косач (Леся Українка) зі своєю сестрою Ольгою Косач (праворуч). Ковель, 1896 рік

Леся і її захоплення.

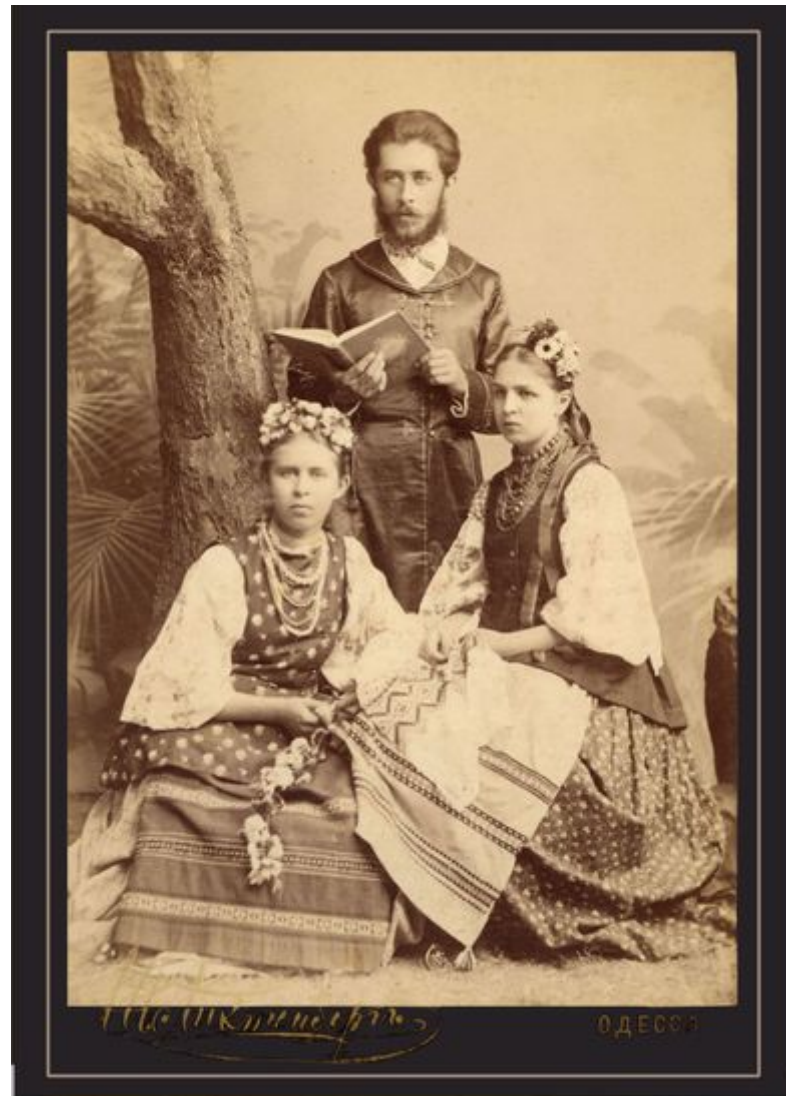
Лесю, як і всіх дівчаток у родині, змалечку почали залучати до вишивання. Коли їй було шість років, бабуня (Єлизавета Іванівна Драгоманова) подарувала гольника та нитничок, тітка Єля (Олена Косач, в заміжжі Тесленко-Приходько) навчила вишивати — і це стало одним з найулюбленіших занять маленької дівчинки.

В дев'ять років Лариса Косач прикрасила вишивкою сорочку для тата.

У 17-річному віці вона вже настільки вправна майстриня — рукоділля в неї «на кінчиках пальців», що вишивала подарунки: сорочки, рушники, не лише для рідних, а й для близького оточення.

А в листах Лесі з Шабо (1891 рік) можна прочитати: "... поки ще не пишу, теж ради сеї ноги, аби вже її не розстроюджувати, сидячі при столі; тільки й роботи, що вишиваю та читаю».

18-річній Лесі Українці, коли та перебувала в Одесі, та її подрузі Маргариті Комаровій Одеська громада замовила вишити рушник, як цього вимагає традиція, до портрета Т.Шевченка, який написав І. Рєпін для Тарасової світлиці в Каневі.

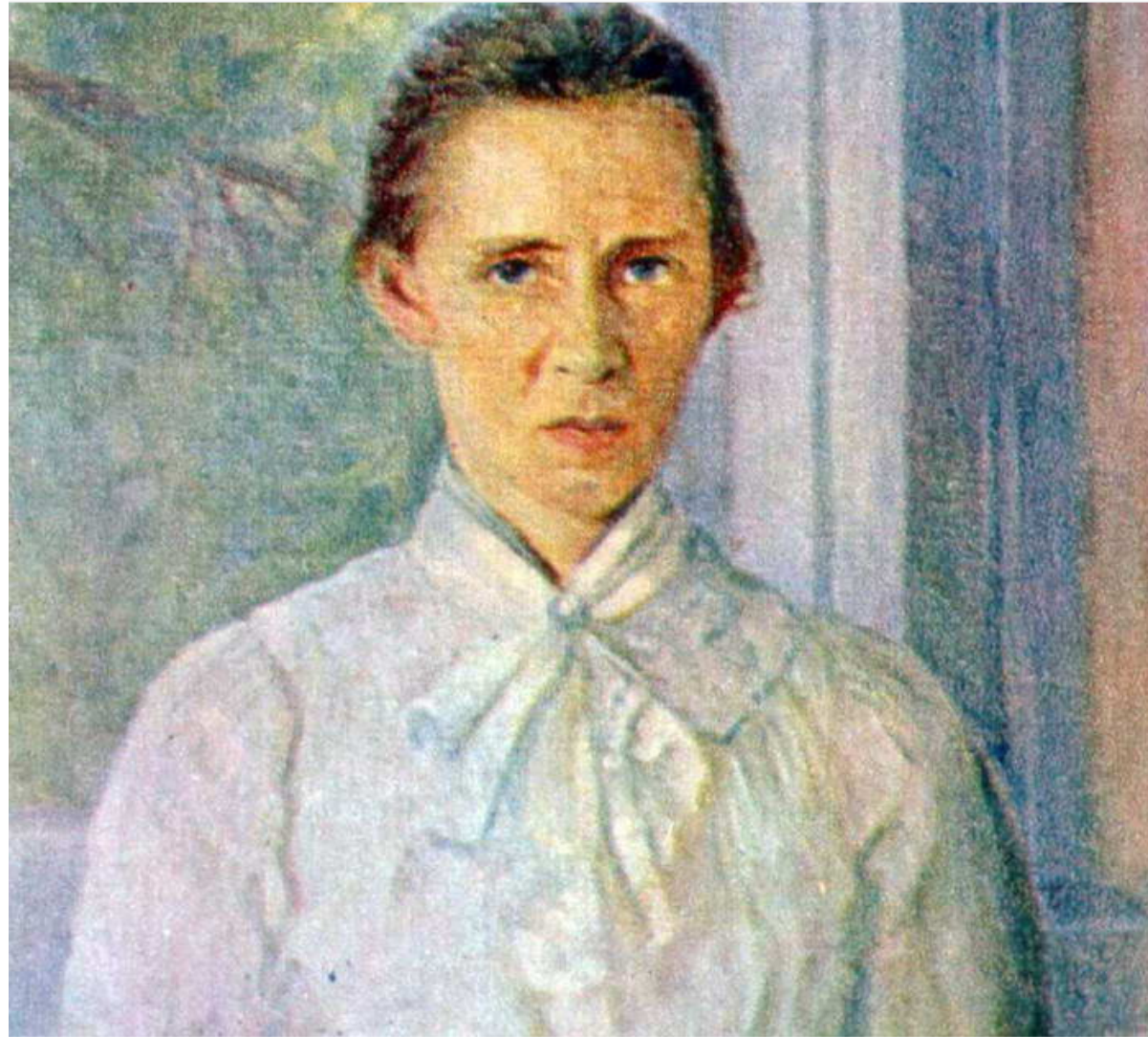

Леся Українка, Михайло Косач та Маргарита Комарова з вишитим рушником на могилу Тараса Шевченка. 1889 р.

Вірші поетеси охоче друкував одеський часопис «Мгновение».

У 1903 році в Одесі виходить альманах «З над хмар і з долин», де були опубліковані її вірші.

На одеській сцені 1903 року було поставлено драму Л. Українки «Блакитна троянда» і місцева преса схвально поцінувала виставу.

Портрет Лесі Українки. 1904 р.

Ф. Красицький. Холст, олія. державний літературно-меморіальний музей Лесі Українки в Києві.

Приїздила Леся і у 1904 році. Тоді Лесею опанували плани влаштуватися на службу. Діти Косачів дорослішали, коштів не вистачало.

Леся писала до Маргарити:

«Ти краще знаєш Одесу і її умови, то, може, ти мені скажеш, чи може там знайти літературний, педагогічний, чи так який конторщицький, кореспондентський (у торгових фірм, наприклад) заробіток людина без диплома, але тямуща в чужих мовах (настільки, що може писати по-французьки, німецьки, італіанськи і англійськи), і взагалі такого типу, як я. Якби я мала якісь вигляди на такий заробіток, я б серйозніше зайнялася переведенням в діло моєї думки (прожити зиму в Одесі)...»

Леся серйозно говорила про бажання стати редактором одеських «Южных записок», але погіршення здоров'я знівелювало її намір поміняти взимку Тбілісі на Одесу.

В Одесі у Лесі склалося широке коло знайомств.

Разом з громадським діячем, поетом-перекладачем Максимом Славінським вона навіть випустила загальний збірник перекладів з Гейне.

Та й сестер Комарових Леся вважала потенційними перекладачами та пропонувала їм переклади світової літератури, так як ще раніше на засіданнях київського гуртка «Плеяда», який поетеса відвідувала визріла ідея, що для зміцнення національної свідомості народу добре спрацюють переклади українською.

Маргарита, Любов та Галина Комарови займалися перекладами. При Лесі ніхто не міг «сачкувати».

*Леся Українка в гуртку «Плеяда».
В. Зарецький. Олія. 1961 р.*

В останню далеку подорож вона їхала через Одесу.

Точніше, Українка в 1913 році була в Одесі двічі.

У квітні - повертаючись з-за кордону. Побувши кілька днів в місті, поїхала далі до Києва. Там їй стало гірше.

І тоді знову почали збиратися в південні краї. До Грузії їхали знову через Одесу.

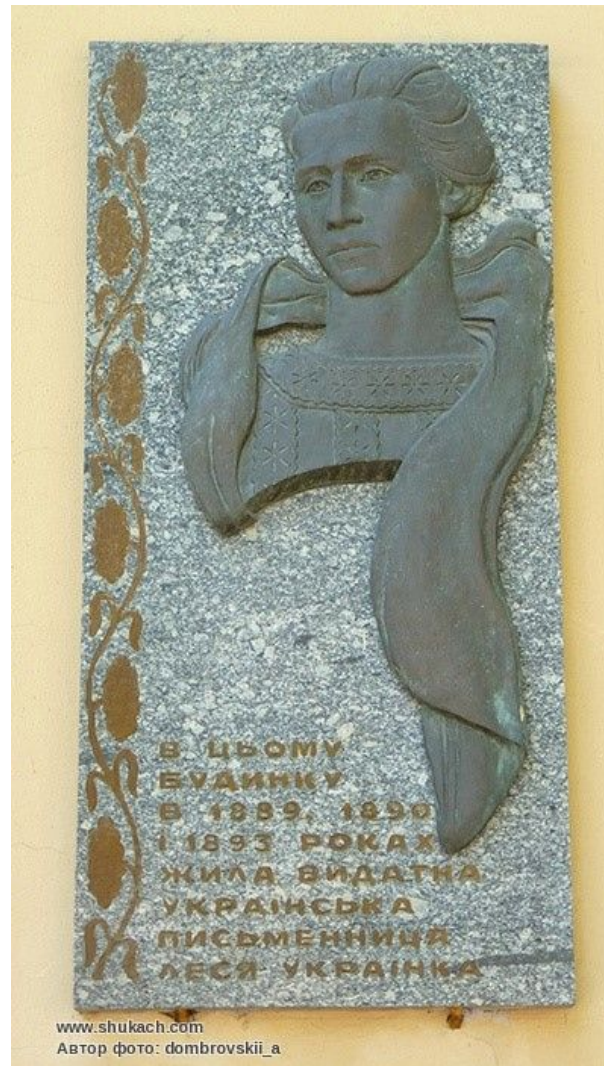
...Дійшло до останнього приїзду. 13 травня (за старим стилем) Леся Українка була в нашому місті востаннє.

«Сюди, в двоповерховий будинок Є. Рогальова по вул. Кузнечній, що стоїть майже навпроти дому Сушкевича і має двадцять перший номер, де мешкала на той час родина Сидоренків, в останній приїзд Лесі до міста її внесли на кріслі, бо піднятися по сходах не могла».

Це була остання зустріч двох подруг, Лесі та Гретхен.

На її похорон Маргарита привезла вінок із написом «Лесі від її Гретхен»...

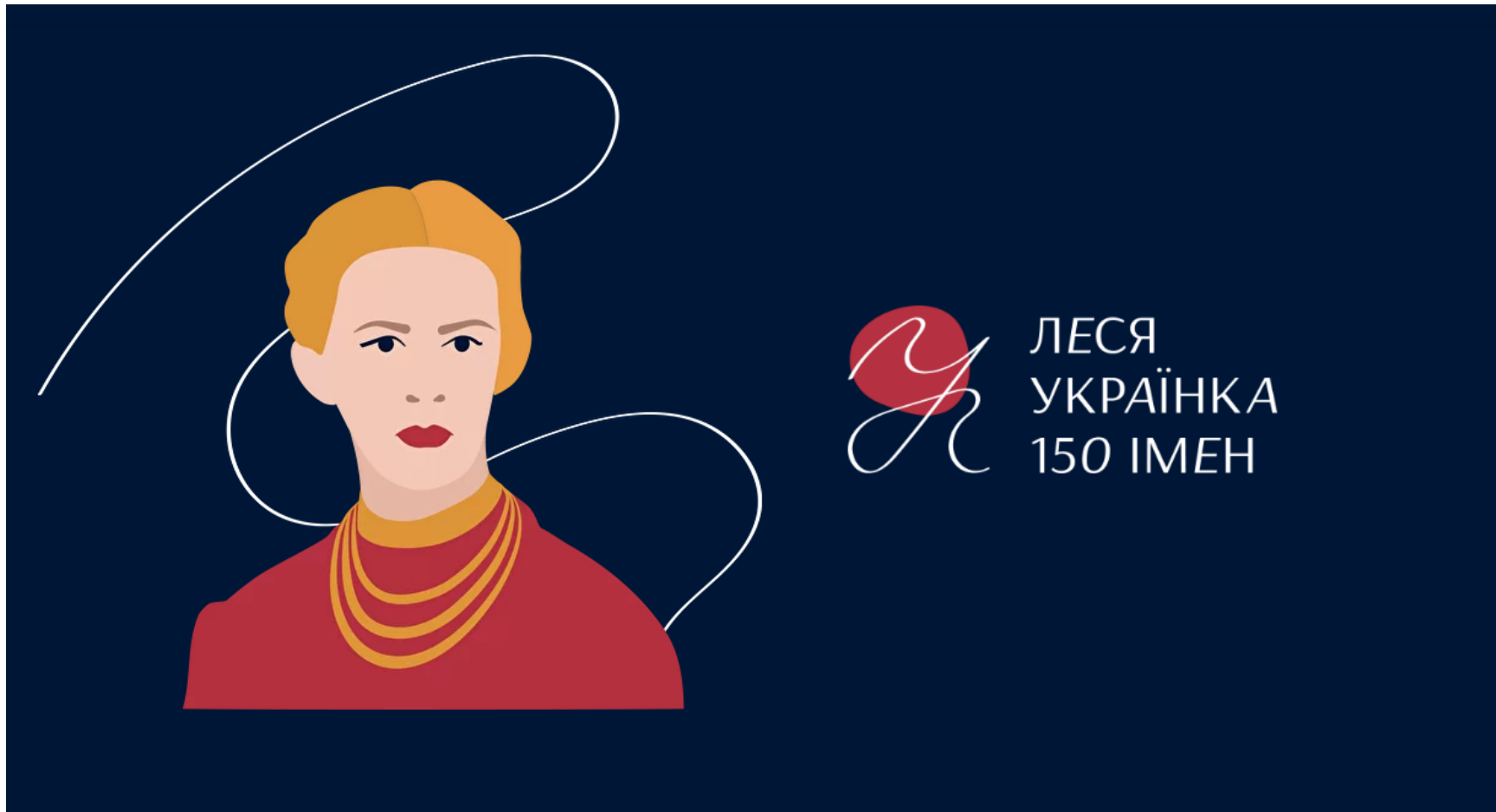
Одеса стала тим українським берегом, що провів велику поетесу у вічність.

*Меморіальна дошка Лесі Українці встановлена на будинку за адресою:
вул. Жуковського, 27, в якому вона жила (у Комарових).*

Ні, я жива! Я буду вічно жити!

Агенція Postmen та Міністерство культури та інформаційної політики створили мистецький проєкт «Леся Українка: 150 імен» та розробили для нього айдентику. Проєкт присвячений до 150-річчя письменниці, яке відзначається у 2021 році.

Літературні джерела:

1. Леся Українка в Одесі : бібліографічний покажчик / уклад. Г. Д. Зленко, Є. Ф. Ткаченко ; Одеська державна ордена Дружби Народів наукова бібліотека ім. О. М. Горького. – Одеса, 1981. – 83 с. – (Літературна Одеса).
2. Леся Українка в Одесі: бібліогр. покажч. / ОННБ ім. М. Горького; упоряд. Т. А. Йовенко; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 2015. – 127 с.
3. Леся Українка у фотографіях. Автор тексту та упорядник фотоматеріалів Арсен Каспрук. Видавництво художньої літератури Дніпро. –Київ. 1976
4. Леся Українка: життя і творчість у документах, фотографіях, ілюстраціях: альбом / авт.-упоряд.: М. В. Гуць, Н. Л. Россошинська. – 2-ге вид., доп. – Київ, 1986. – С. 36
5. Ні! Я жива, я буду вічно жити...: до 140-річчя від дня народження Лесі Українки: бібліогр. покаж. / голов. упр. культури Київ. міськ. держ. адмін.; Публ. б-ка ім. Лесі Українки; упоряд.: Н. М. Вахненко, М. О. Залепа. – Київ, 2011. – 142 с.
6. Українка Л. Подорож до моря: [цикл поезій] // Твори: в 2 т. / Леся Українка; упоряд. і прим. О. Ф. Ставицького; вступ. ст. Л. І. Міщенко; ред. І. О. Дзевєрін. – Київ, 1986. – Т. 1: Поетичні твори. Драматичні твори. – С. 64-70. – (Б-ка укр. літ. Дожовт. укр. літ.).

Інтернет-ресурси:

1. Костантинівська О. Ще один талант поетеси: Леся Українка була майстерною вишивальницею. [Електронний ресурс] / Оксана Костантинівська. – Режим доступу: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3619/164/148570/>
2. Малоизвестные фотографии Леси Украинки. [Електронний ресурс] / Джерело: Violity.– Режим доступу: <https://auction.violity.com/ua/new/2380-malovidomi-fotografiyi-lesi-ukrayinki>
3. Скорульська Р. Лисенко і Леся Українка. [Електронний ресурс] / Роксана Скорульська. –Режим доступу:
4. Суховецький М. Одеса. Лесині сліди. [Електронний ресурс] / Микола Суховецький. – Режим доступу: litarcent.com/2011/03/25/odesa-lesyni-slidy/
5. Хаджибейский лиман: 7 фактов от Followers. [Електронний ресурс] / Джерело: Followers.– Режим доступу: <https://followers.com.ua/odessa/city/khadzhibeiskii-liman-7-faktov-ot-followers>
6. Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.l-ukrainka.name>
7. Як би зараз виглядали Українка та Стус?: Українських класиків одягнули в брендовий сучасний одяг. Проект "Класики в моді". [Електронний ресурс] /Патріоти України. 06.12.2016. – Режим доступу: <https://cutt.ly/rkXNeVd>
8. Якою була мода в епоху Лесі Українки. [Електронний ресурс] / Harper's BAZAAR. 08/02.2021. – Режим доступу: <https://harpersbazaar.com.ua/fashion/trend/yakoyu-bula-moda-v-epohu-les-ukranki/>
9. Postmen представили айдентику проекту «Леся Українка: 150 імен». [Електронний ресурс] / Джерело: telegraf.design.– Режим доступу: <https://identity.150imenlesi.org/#rec276988282>

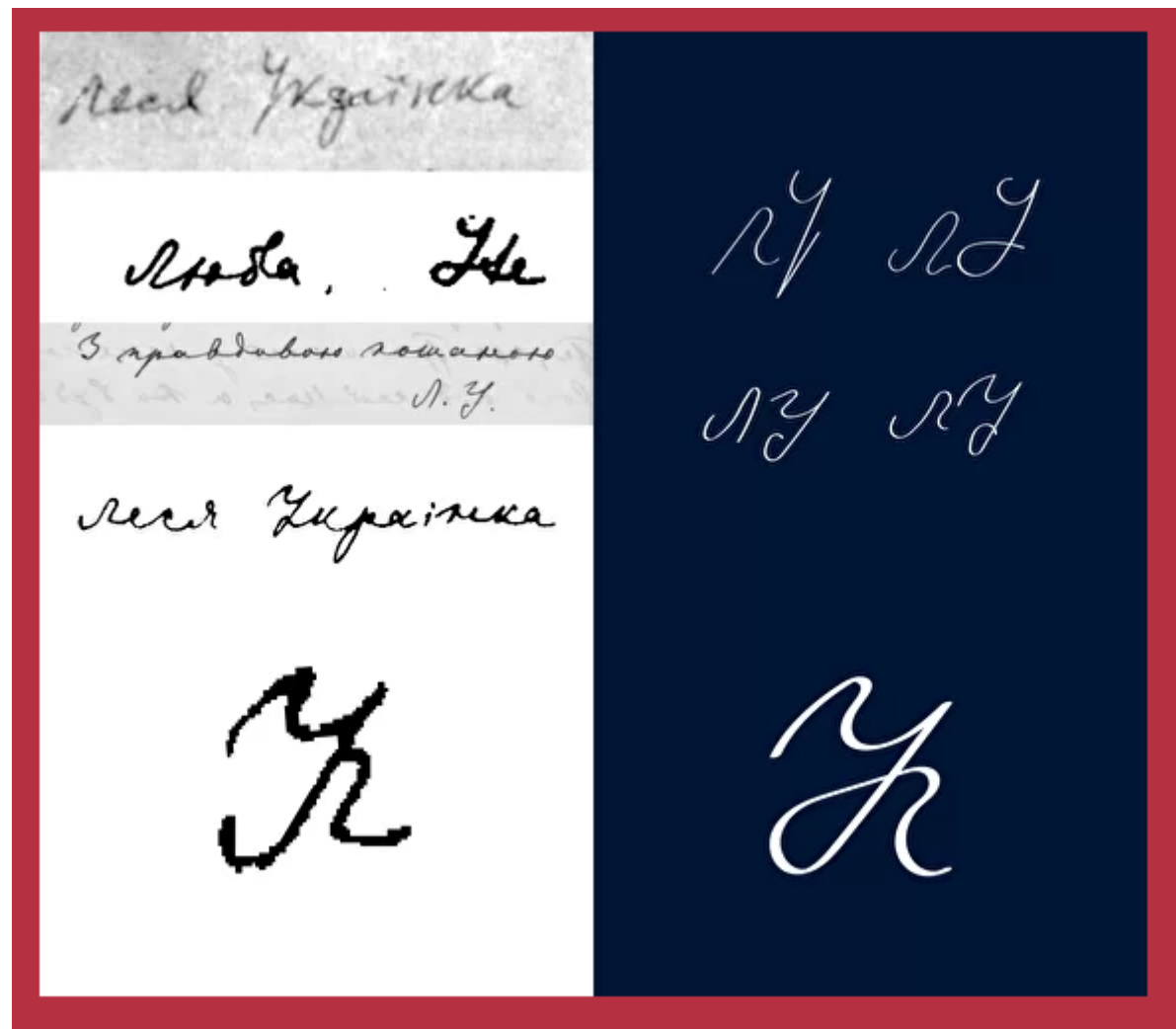
ЛЕСЯ УКРАЇНКА
150 ІМЕН

ЛЕСЯ УКРАЇНКА
150 ІМЕН

ЛЕСЯ УКРАЇНКА
150 ІМЕН

"150 імен Лесі" - перш за все, це допомога українцям познайомитися з цілісним образом Лариси Косач-Квітки. І відновити інтерес до читання праць Лесі Українки.

Авторська науково-дослідницька ІКТ розробка
за проектом "Наша Леся":

"Збираюсь потрохи в Одесу..."

Розробник: Філатова Ніна Валентинівна,
практичний психолог, викладач

Одеського юридичного ліцею Одеської міської ради
Одеської області

Лютий 2021 рік

